KORXONALARDA MOLIYAVIY RISKLARNI SAMARALI BOSHQARISHNING DOLZARBLIGI

Payziyev Dilshod G'ulomovich
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti mustaqil tadqiqotchisi
@dpayziyev@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda korxonalarda moliyaviy risklarni samarali boshqarishning dolzarbligi, institutsional poydevori va raqamli monitoring infratuzilmasini takomillashtirish yo‘llari tadqiq etilgan. Me’yoriy hujjatlar va ilmiy tadqiqotlar tahlili asosida korporativ boshqaruv standarti shakllangani, biroq risk ko‘rsatkichlari moliyaviy rejalashtirish jarayoniga mazmunan bog‘lanmagani ko‘rsatilgan. Risk-menejmentni joriy etishning shartli ketma-ketligi, «yagona risk kodi – yagona limit – yagona ma’lumot manbai» tamoyili hamda moliyaviy barqarorlikni baholovchi beshta ko‘rsatkich asoslab berilgan.
Kalit so‘zlar: moliyaviy risk, risk-menejment, institutsional poydevor, raqamli monitoring, likvidlik ko‘rsatkichlari, stress-test.

THE RELEVANCE OF EFFECTIVE MANAGEMENT OF FINANCIAL RISKS IN ENTERPRISES

Payziyev Dilshod Gulomovich
Independent Researcher, Kimyo International University in Tashkent
dpayziyev@gmail.com

Abstract. This thesis explores the relevance of effective financial risk management in enterprises and ways to improve its institutional foundation and digital monitoring infrastructure. Based on an analysis of regulatory documents and empirical studies, it is shown that while corporate governance standards have been formed, risk indicators are not substantively linked to the financial planning process. A conditional sequence for implementation, the "single risk code – single limit – single data source" principle, and five financial resilience assessment indicators are substantiated.
Keywords: financial risk, risk management, institutional foundation, digital monitoring, liquidity indicators, stress testing.

АКТУАЛЬНОСТЬ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ РИСКАМИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

Пайзиев Дилшод Гуломович
Самостоятельный соискатель Ташкентского международного университета Кимё
dpayziyev@gmail.com

Аннотация. В данных тезисах исследованы актуальность эффективного управления финансовыми рисками на предприятиях, а также пути совершенствования его институциональной основы и инфраструктуры цифрового мониторинга. На основе анализа нормативных документов и научных исследований показано, что стандарты корпоративного управления сформированы, однако риск-показатели содержательно не увязаны с процессом финансового планирования. Обоснованы условная последовательность внедрения, принцип «единый код риска – единый лимит – единый источник данных», а также пять показателей оценки финансовой устойчивости.
Ключевые слова: финансовый риск, риск-менеджмент, институциональная основа, цифровой мониторинг, показатели ликвидности, стресс-тестирование.

KIRISH

Korxonalarda moliyaviy risklarni boshqarish – moliyaviy bitimlar hamda investitsiya-operatsion faoliyat jarayonida yuzaga keluvchi ehtimoliy yo‘qotishlarni identifikatsiyalash, baholash, limitlash va neytrallashtirish tizimi bo‘lib [Fozilchayev, Xidirov 2019: 91-b.], uning samarasi ko‘rsatkichlarning moliyaviy qarorlarda amalda qo‘llanishiga bog‘liq. Korporativ moliya nazariyasi risk va daromadlilik muvozanatini saqlash, aktivlarni diversifikatsiyalash hamda xedjirlash instrumentlarini rejalashtirish jarayonining ajralmas qismiga aylantirishni talab etadi [Toshmurodova va b. 2017: 142-b.].

O‘zbekistonda 2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611-son qaror bilan aksiyadorlik jamiyatlari va yirik korxonalarda Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) asosida moliyaviy instrumentlar va risklarni oshkor etish tartibi belgilandi [Prezident 2020: 1, 2-bandlar]. Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 166-son qarori bilan tasdiqlangan strategiyada kuzatuv kengashlari qoshida audit va risk qo‘mitalarini tashkil etish, ichki nazorat va risk-menejment tizimini joriy qilish hamda samaradorlik ko‘rsatkichlarini monitoring qilish belgilandi [VM 2021]; Korporativ boshqaruv kodeksi esa moliyaviy tavakkalchiliklarni muntazam baholash va sug‘urtalashni nazarda tutadi [DABA 2026].

Biroq me’yoriy asos ishlashni kafolatlamaydi. So‘nggi tadqiqotlarda korxonalarning moliyaviy hisobot intizomi yaxshilangan bo‘lsa-da, amaldagi risk-menejment yondashuvi resurslarni strategik taqsimlashni to‘liq qo‘llab-quvvatlamasligi, risk limitlari pul oqimlari budjeti bilan hali mazmunan bog‘lanmaganligi va proaktiv boshqaruvga o‘tish ayrim poydevor shartlari hal etilgandan keyingina mumkinligi qayd etilgan [Xolmirzayeva va b. 2025: 57-b.]. Valyuta, foiz va kredit risklarini stress-test hamda senariylar tahlili orqali

baholash moliyaviy hisob ma’lumotlari sifatiga hali yetmagan [Xolmirzayeva va b. 2025: 58-b.]; risklar tasnifi takomillashtirilishi [Fozilchayev, Xidirov 2019: 14-b.], ERP va buxgalteriya platformalari esa analitik monitoring modullari bilan integratsiya qilinishi lozim. Demak, to‘siq risk-menejmentni e’lon qilishda emas, uni kengaytirish poydevorida – javobgarlik zanjiri, risk tasnifi va yagona ma’lumot infratuzilmasida.

Tadqiqotning maqsadi – korxonalarda moliyaviy risklarni samarali boshqarishning institutsional poydevori va raqamli monitoring infratuzilmasini takomillashtirish yo‘nalishlarini asoslash hamda moliyaviy barqarorlikni baholash ko‘rsatkichlarini ishlab chiqishdan iborat. Maqsadga erishish uchun me’yoriy hujjatlar, ilmiy tadqiqotlar va korporativ boshqaruv standartlari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari quyidagilardan iborat.

Birinchidan, institutsional poydevor to‘rt element bo‘yicha asoslandi: javobgarlik zanjiri (kuzatuv kengashi, moliya direktori, risk-menejer va ichki audit xizmati); moliyaviy reja, g‘aznachilik ijrosi va MHXS hisobotini bog‘laydigan yagona risk tasnifi; risk-appetit limitlarining rivojlanish strategiyasi hamda o‘rta muddatli budjet bilan bog‘liqligi; tahlilchi kadrlar salohiyati [Prezident 2020; VM 2021; DABA 2026]. Kengaytirishda «shartli ketma-ketlik» taklif etiladi: korxona shu to‘rt element shakllangach murakkab xedjirlash va derivativ instrumentlariga o‘tadi.

Ikkinchidan, raqamli monitoring uchun «yagona risk kodi – yagona limit – yagona ma’lumot manbai» tamoyili taklif etildi: moliyaviy budjet, buxgalteriya ijrosi (ERP/1C) va risk indikatorlari qiymatlari bitta risk kodi ostidagi yagona yozuvda birlashtiriladi. Ichki reglament har bir maqsadli risk indikatori uchun hisoblash uslubiyoti, birlamchi manba, ma’lumot uzatish davriyligi va mas’ul ijrochini ko‘zda tutadi [Fozilchayev, Xidirov 2019: 37-b.; Xolmirzayeva va b. 2025: 58-b.]; qiymatlar imkon qadar hisob registrlaridan avtomatik olinishi, qo‘lda kiritilganlari esa «tasdiqlanmagan» deb belgilanishi taklif etiladi. Bu tamoyil Strategiyadagi raqamlashtirish vazifalarini [VM 2021] korxona risk-indikatorlarigacha kengaytiradi.

Uchinchidan, moliyaviy barqarorlikni o‘lchovchi beshta ko‘rsatkich taklif etildi: joriy qoplash va likvidlik koeffitsiyentlarining me’yoriy darajasi (1-sinf uchun kamida 2,0 va 1,5 [Fozilchayev, Xidirov 2019: 37-b.]); foizlarni qoplash koeffitsiyenti (EBIT/foiz to‘lovlari kamida 3,0 barobar [Fozilchayev, Xidirov 2019: 36-b.]); xedjirlanmagan ochiq valyuta mavqei ulushi; muddati o‘tgan debitorlik qarzlari ulushi; stress-test va senariylar tahlilidan o‘tgan investitsiya loyihalari ulushi (maqsadli talab – 100 foiz [Xolmirzayeva va b. 2025: 59-b.]). Valyuta va foiz xatarlarining kamida 50 foizini tabiiy xedjirlash («metching» va «netting») orqali qoplash – yangi qarz jalb qilish sharti – muallif taklifi bo‘lib, amaliy sinovdan o‘tkazilishi zarur. Bazaviy qiymatlar ochiq manbalarda topilmadi, shu sababli bazaviy o‘lchov o‘tkazish lozim.

To‘rtinchidan, monitoring natijalarini moliyaviy qarorlarga bog‘lash mexanizmi taklif etildi: korxonaning korporativ axborot tizimida yo‘nalishlar kesimida «risk ko‘rsatkichlari paneli»

yuritilib, oldingi chorak stress-test xulosasi yangi budjet va kredit buyurtmasiga majburiy ilova qilinadi. Muhim moliyaviy hisobotlar belgilangan muddatlarda e’lon qilinadi [Prezident 2020; DABA 2026]; panel esa tahlillarda aniqlangan «risk ko‘rsatkichlari moliyaviy rejalashtirishga bog‘lanmagan» muammosiga javob beradi.

XULOSA

Xulosa qilar ekanmiz, fikrimizcha, O‘zbekiston korxonalarida moliyaviy risklarni samarali boshqarishni kengaytirishda asosiy e’tibor yangi ichki yo‘riqnomalar qabul qilishdan mavjud standartlarning ishlashini ta’minlaydigan institutsional poydevor va yagona raqamli ma’lumot zanjirini shakllantirishga o‘tishi lozim. Me’yoriy asos va hisob platformalari yaratilgan bo‘lsa-da, tahlillar risk ko‘rsatkichlari moliyaviy rejalashtirish jarayoniga hali mazmunan bog‘lanmaganini qayd etgan [Xolmirzayeva va b. 2025: 58-b.]. Tadqiqot o‘z oldiga qo‘ygan maqsadga erishdi: shartli ketma-ketlik, raqamli monitoring tamoyili hamda moliyaviy barqarorlikni o‘lchovchi beshta ko‘rsatkich asoslandi.

Natijalar ikkilamchi me’yoriy-uslubiy tahlilga tayanadi, chegaraviy qiymat esa muallif taklifi bo‘lib, uni bir nechta sanoat korxonasida sinash keyingi tadqiqot vazifasidir. Ko‘rsatkichlarni joriy etish korxonalarda moliyaviy xatarlarni boshqariladigan va kuzatiladigan jarayonga aylantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Fozilchayev Sh.Q., Xidirov N.G‘. Moliyaviy risklar nazariyasi. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2019. – 320 b.
2. Moliyaviy menejment: darslik / B.E. Toshmurodova, S.E. Elmirzayev, N.R. Tursunova. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2017. – 336 b.
3. Xolmirzayeva G.A., Maxmudov A., Juraqulov H. Korxonalarda moliyaviy risklarni baholash usullari // IQRO INDEXING. – 2025. – №18(02). – B. 56–59.
4. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o‘tish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611-son qarori.
5. 2021–2025-yillarda davlat ishtirokidagi korxonalarni boshqarish va isloh qilish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 166-son qarori.
6. O‘zbekiston Respublikasi Davlat aktivlarini boshqarish agentligi. Korporativ boshqaruv kodeksi. URL: https://gov.uz/oz/davaktiv/sections/view/6336 (murojaat sanasi: 16.10.2026).